

Reactie op ‘Gemalen bekeken en gewogen’

Reactie op ‘Gemalen bekeken en gewogen’ door A.F.J. Niemeijer in het *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* 12 (2003), p. 43-44.

In de recensie van het onder onze auspiciën samengestelde en uitgegeven boek *Gemalen... het behouden waard* in het *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* van mei 2003 geeft recensent A.F.J. Niemeijer mijns inziens een verkeerde voorstelling van zaken betreffende de onderzoeksmatige aspecten van dit boek. Als adviseur van de Nederlandse Gemalenstichting en als voorzitter van de stuurgroep begeleiding inventarisatieproject voel ik mij derhalve genoodzaakt hierop te reageren.

Niemeijer geeft aan dat de gehanteerde methode voor het selecteren van de meest waardevolle gemalen er volgens hem toe heeft geleid dat appels met peren worden vergeleken. Hij illustreert dit door te noemen, dat het ‘onooglijke’ gemaal Schagerkogge in Kollhorn landelijk met een score van 184 punten de eerste plaats inneemt, nog voor de Cruquius of het Woudagemaal. De fout die Niemeijer meent te hebben gesignaleerd is echter geheel door hemzelf in de wereld gebracht. In *Gemalen ... het behouden waard* wordt herhaaldelijk opgemerkt dat juist om het vergelijken van appels en peren te voorkomen, de Nederlandse gemalen in hoofdgroepen zijn ingedeeld. Alleen binnen deze hoofdgroepen (een groep appels, een groep peren, een groep pruijmen enzovoorts) vindt selectie plaats. Uitdrukkelijk wordt vermeld dat het vergelijken van gemalen uit verschillende hoofdgroepen niet mogelijk is. De drie door Niemeijer aangehaalde voorbeelden zijn vertegenwoordigers van drie verschillende hoofdgroepen en mogen dus, ook qua puntenscore, niet met elkaar worden vergeleken. Het bewijs voor een correcte werking van de selectie wordt meteen geleverd door het feit dat Niemeijers voorbeelden alledrie in het boek zijn opgenomen als meest representatieve vertegenwoordigers van de gemalen van de betreffende hoofdgroep waarin zij thuis horen. Het anonieme ‘hondenhokje’ dat hij in de scorelijst heeft opgemerkt en dat een absoluut gezien zeer hoge score heeft, is dat niet, aangezien er in de betreffende categorie een nog hoger scorend en dus voor deze hoofdgroep representatiever gemaal voorhanden is. Het is nooit de doelstelling geweest van het onderzoek één Nederlands ‘topgemaal’ aan te wijzen, daarvoor is de verscheidenheid van de gemalen immers veel te groot.

Een ander punt betreft de selectie volgens ordinale schaal. Er is door de Nederlandse Gemalenstichting een bewuste keuze gemaakt de technische aspecten van het gemaal te laten prevaleren boven de zuiver architectonische en landschappelijke waarden. Reden hiervoor is dat het wezen van een gemaal in de eerste plaats wordt gedefinieerd door de toegepaste techniek. In het boek wordt aangegeven waarom welk criterium welke waarde heeft gekregen. Een andere rangschikking van de criteria had ongetwijfeld tot een andere uitkomst van de selectie geleid, niet beter of slechter maar toegesneden op de dan geldende ordening. Hier is voor het onderhavige onderwerp een afgewogen en redelijk geobjectiveerde en bovenal toetsbare methodiek toegepast. Een toetsing die ook daadwerkelijk heeft plaats gevonden in de loop van de totstandkoming van het boek, zoals mag blijken uit de tekst van hoofdstuk 3.4.

Niemeijer noemt het verder kortzichtig dat met bepaalde aspecten van de architectuur, zoals het al dan niet aanwezig zijn van een schoorsteen, geen rekening is gehouden. De reden daarvoor is simpel. De schoorsteen is niet beoordeeld als architectonisch element maar als onderdeel van de technische installatie van een gemaal. Immers, een stoomgemaal zonder schoorsteen is buiten bedrijf, wat tot uitdrukking wordt gebracht bij de weging van de beide technische criteria. Zo geldt voor tal van andere aspecten dat de beoordeling daarvan op een voor de lezer misschien wat indirecte wijze is betrokken in de waardestelling. De variatie aan gemalen is echter dermate groot dat een systeem voor berekening van een waardestelling nooit geheel volledig kan zijn. Gepoogd is op een zo zuiver en volledig mogelijke wijze een emotionele, kwalitatieve waarde te kwantificeren om tot selectie te kunnen komen.

Primair en als doelstelling van de beoordeling en waardering heeft daarbij steeds

C.D. van Rijn

de technische installatie, gezien tegen de achtergrond van de voorbeeldfunctie in de ontwikkeling van de bemalingsgeschiedenis, gefungeerd.

Dan de vraag van Niemeijer welke waardevolle gemalen door de volgens hem foutieve selectiemethodiek een plaats in het boek zijn onthouden. Hierover kan slechts worden opgemerkt, dat de gemalen in dit boek een representatief overzicht geven van de Nederlandse bemalingsgeschiedenis, voor zover die nog voorhanden is. Het is absoluut onjuist te veronderstellen dat in Nederland buiten deze groep geen gemalen van betekenis aanwezig zouden zijn. Dat gebeurt in het besproken boek dan ook nergens. In dit kader is het ook goed te vermelden dat de Nederlandse Gemalenstichting thans werkt aan het gedetailleerd in kaart brengen van alle nummers twee en drie van elke hoofdgroep. Maar ook dan zijn er zonder meer nog waardevolle gemalen over. Hiervan berust de waarde echter in veel gevallen op bijzondere, onderscheidende kenmerken van dat betreffende gemaal (het oudste gemaal van Nederland, een bijzondere vorm van overbrenging van motor op opvoerwerktuig, bijzondere vormgeving, enzovoorts). Het is om die reden dat diverse van de talloze liefdevol door vrijwilligers beheerde gemalen die bij de Nederlandse Gemalenstichting zijn aangesloten niet in het boek vertegenwoordigd zijn. Is het werk van organisaties daarmee dan als 'paarlen voor de zwijnen' te typeren? In het geheel niet. Deze gemalen voldoen stuk voor stuk aan een behoefte qua informatievoorziening over waterbeheersing op nationaal of regionaal niveau. En diverse ervan zijn reeds lang door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aangewezen als Rijksmonument, vanwege hun evidente waarde voor de gebouwde geschiedenis.